

İKİDİLLİ TÜRKÇE / RUMCA ŞARKILARDA
ORTAK KELİMELER VE GÜFTELERDE ANLAMDoç. Nesibe ÖZGÜL TURGAY¹

Özet

Bu araştırmanın konusu İstanbul ve Anadolu'da bilinen Türk halk müziği ve Türk makam müziği repertuarlarındaki türkü ve şarkıların Yunanca sözlerle söylenmesi ile ortaya çıkan "ikidilli şarkılar"ın repertuarından seçilmiş popüler şarkı güftelerinde yer olan ortak kelimeler ve anlamdır. Her iki toplumu da yakından ilgilendiren sosyo-kültürel bir olay olarak *mübadele* ve mübadil olmak; Lozan mübadele antlaşması ile zorunlu din göçüne tabi tutulmak; Türk ve Yunan halklarının topluca yaşamış oldukları bir travmadır. Günümüzde ikidilli şarkıları Yunanca güftelerle söylemek Yunan / Ortodoks mübadiller için Anadolu kimliğine sahip çıkmayı; şarkıları Türkçe-Rumca güftelerle söyleyen Türk / Müslüman mübadiller için de zorunlu göç ile terk edilen topraklara olan hasreti ifade eden sembolik bir öneme sahiptir. Yunanistan ve adalarda gerçekleşen festival ve panayır gibi etkinliklerdeki konser repertuarlarında; Lozan Barış Antlaşması ve mübadeleyi anmak üzere gerçekleşen özel toplantı ve konser etkinliklerinde; özellikle Türk ve Yunan mübadil dernek/vakıf korolarının bir araya gelmesi ile gerçekleşen konserlerde sıklıkla ikidilli şarkılar repertuarına yer verilmektedir. Mübadiller için sembolik önem taşıyan geleneksel Anadolu ve İstanbul türkü ve şarkılarını içeren bu repertuarın içinden seçilen eserlerin güfte analizlerinde her iki dilde ortak kullanılan nidâ/seslenme heceleri ile Türkçeden türediği düşünülen kelimeler ve Türkçe sözcüklerin yer aldığı görülmektedir. Anlam bakımından ise benzer ve aynı anlamı taşıyan güftelere rastlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: ikidilli, şarkı, güfte, Rumca, Türkçe, mübadele, Küçük Asya.

BILINGUAL SONGS TURKISH / RUMCA
COMMON WORDS AND MEANING IN LYRICS

Abstract

The subject of this research is the bilingual songs repertoire of Turkish Folk Music and Turkish Makam Music known in Istanbul and Anatolia and sung with Greek words as well as the common lyrics and meanings in these songs. Being an exchange and an exchangee as a socio-cultural event closely related to both societies; subject to forced religion migration through the Lausanne Exchange Treaty is a tragedy that the Turkish and Greek peoples have lived together collectively. Today, singing the bilingual songs with Greek lyrics has a symbolic importance of possessing the Anatolian identity for Greek /Orthodox exchangees whereas singing the songs with Turkish-Greek lyrics signifies the nostalgia to abandoned lands with forced migration for Turkish / Muslim exchangees. Bilingual songs are often included in concert repertoires in events like festivals and fairs in Greece and the islands; in private meetings and concerts to commemorate the Lausanne Peace Treaty and the exchange; especially in concerts of Turkish and Greek exchange institution/foundation choir assemblies. Exclamation/call syllables used commonly in both languages and words thought to be derived from Turkish and Turkish words take place in lyric analyses of songs chosen from repertoires which include traditional songs and folk songs from Anatolia and Istanbul having symbolic importance for exchangees. In terms of meaning, lyrics with similar and identical meanings are found.

Keywords: bilingual, songs, lyrics, Greek, Turkish, exchange, minor asia

GİRİŞ

Çalışmanın probleminin ortaya konmasına 20. yüzyılın başlarında Anadoludan göç eden Rumların kaydettikleri plaklar sebep olmuştur. Bu kayıtlar, aynı zamanda çalışmada birincil kaynak olarak kullanılmıştır. Nitel bir özellik taşıyan araştırmada yaklaşık on yıllık süreçte kişisel deneyimler (Lozan Mübadilleri Vakfı Korosu'nda koro yönetmeni olarak kazanılan tecrübeler (2007-2008), 2009 Midilli, Rodos, Girit ve 2014 Arta TEİ / Epirus, 2015 yılı Girit ve 2017 Atina'da serbest araştırmacı) alan araştırmaları ve az sayıdaki alanyazım literatüründen elde edilen bulgular bir araya getirilmiştir. Literatür tarama eksikliği dilden kaynaklanmaktadır. Literatürün az sayıda, Yunan dilinde oluşu alan taramasını sınırlandırmıştır. Gözlem ve görüşmeler ile müzik icra pratiklerinin incelenmesi araştırmaya katkı sunmuştur. Çalışmada, bu alanda Yunanca yazılmış olan tez çalışması² dışında Eylül Doğan'ın tez çalışması(2017), web sitelerindeki ses kayıtları ve yayınlanan CD kitapçıklarından elde edilen verilerden de yararlanılmıştır.

Araştırma kapsamında türkü/şarkı örnekleri olarak seçilen eserlerde, içerisinde çoğunlukla Türkçe kelime barındıranlar tercih edilmiş ve popüler icralardan dinlenerek güfte incelemesine tabi tutulmuştur. Bu açıdan, çalışmada küçük bir örneklem sunulduğunun altını çizmek gerekir. Çalışmada müzikal incelemeye girilmediği için nota v.b. şekillere yer verilmemiştir.

Müslüman ve Rum Ortodoks nüfusun zorunlu yer değişimi anlamına gelen mübadele³ konusunda sıkça rastlanan “Rum” kavramına ilişkin Anadolulu, İstanbullu ve Kıbrıslı Elenleri için neden Rum tabirinin kullanıldığını Akurgal, "Anadolulu, İstanbullu ve Kıbrıslı Elenleri Rum diye anmayı biz İranlı ve Arap komşularımızdan öğrendik. Her iki komşumuz, Roma idaresindeki ülkelere Roma İmparatorluğu'nun bir parçası anlamına gelmek üzere "Memaliki Rum", "Anadolu'ya da "Eyaleti Rum" diyorlardı". (Akurgal, 2002:257) şeklinde açıklar.

Lozan Barış Antlaşması (1923) adı altında Türk ve Yunan hükümetlerinin isteği ile imzalanan mübadele antlaşması ile 400.000 Müslüman'ın Türkiye'ye; 1.200.000 Rum Ortodoks Anadolu'dan Yunanistan'a göç etmek zorunda kalmıştır. (Keyder, 2007:58, Aktar, 2007:111) “Aslında sanıldığı gibi kültürleri homojen bir kimlik taşımayan Rum Ortodokslar, etnik kimlikleri fark etmeksizin yalnızca dini kimlikleri ölçüt alınarak Yunanistan'a göç ettirilmişti”. (Temel, 2014:102)

Birinci Balkan Savaşı'nın⁴ sonuna kadar özellikle “Selânik gibi Yahudi ve Müslüman nüfusun fazla olduğu şehirlerde Osmanlı şehir müziğinin toplum tarafından bilindiği” (Pennanen, 2004:6) göz ardı edilemez bir gerçektir. Şüphesiz, farklı kültürel yapıların iç içe yaşandığı İzmir ve İstanbul gibi kültürel açıdan zengin liman şehirlerindeki "müzik türleri arasındaki sınırlar esnek ve geçirengindir"(Ayas, 2016:84). Bu özellikler neticesinde müzik türleri arasında sürekli bir etkileşimin varlığı söz konusudur.

20. yüzyılın başlarında "milli müzik içindeki yabancı unsurlar"dan arınmanın "milliyetçi müzik söylemlerinin ana teması" kabul edilişi (Erol,2014:71); 1937- 1941 Metaxas rejiminin baskılarının ardından ve 1939 - 1945 yılları arasında yaşanan İkinci Dünya Savaşı, 1946-1949 yılları arasında iç savaşın sonrasında, 1960'lı yıllarda Laiko⁵ müziğinin baş aktörü "buzuki enstrümanı üzerinde geliştirilmiş armonizasyon teknikleriyle (Pennanen,1997:65) var olmaya başlar. Laiko müziği ve buzuki enstrümanının ikidilli şarkılara etkisi ise ilk ikidilli plak kayıtlarından farklı olarak rembetiko stiline benzer icraların ortaya çıkması şeklinde hissedilir. Aslında, toplumda her zaman rağbet gören bu repertuar zaman içinde "devlet tarafından göz ardı edilir" (Zaimakis, 2010:12) hatta unutturulmaya çalışılır ancak varlığını daima sürdürür.

Müslüman mübadillerin kimlik arayışında Yunan toplumundakiler kadar şiddetli bir biçimde "kayıp vatan söylemiyle bağdaştırılan ulusal bir anlatı"ya (Alpan, 2012:222) rastlanmaz. Ancak "heterojen bir toplumda ortak bir Helen kültürü yaratmayı başarabilen" (Doğan,2017:5) "geçmişin mirasından kısacası

² İki Dilli Türk-Yunan şarkıları: Çalgısal, Ritmik, Mekânsal ve Uslup Karşılaştırması. Yazar: Pulie Anastasios Tarihi: 2016/12/09 <http://apothetirio.teiep.gr/xmlui/handle/123456789/6299> Erişim tarihi: 01.08.2017, 13.34

³ Mübadele kültürü hakkında daha fazla bilgi için bknz. <http://www.lozanmubadilleri.org.tr>

⁴ Birinci Balkan Savaşı (8 Ekim 1912/10 Ağustos 1913)

⁵ Popüler Yunan müziği.

kolektif bir bellekten hareketle inşa edilmiş " (Bilgin,2007:218) olduğu düşünülen Yunan kültürel kimliğinde Anadolu kimliğe kolayca şahit olunur. Kallimopoulou'ya göre Yunan "geleneksel (paradosiaka) müzik uyanışının en önemli özelliği repertuara eklenen Anadolu şarkıları, müzikal tavır ve enstrümanlardır". Bu repertuara olan ilginin Atina ve Selanik gibi büyük şehirlerde olması ise "kentte yaşayan Yunan müzisyenler için Anadolu müziği, geleneksel Yunan halk şarkılarına göre daha şehirli bir müziktir ve repertuarlarına daha kolay adapte olmaktadır. (Kallimopoulou, 2009:32)

İlk Şarkıcılar

Mübadelenin ardından Panagiotis Tundas⁶, Roza Eskenazi⁷, Rita Ambatzis⁸, Marika Politissa(Frantzeskopoulou)⁹ gibi "Anadolu'dan gelen ilk müzisyenler kendi kimliklerini ifade eden bu Anadolu halk şarkılarını yeniden plaklara kayıt ederler". (Tirolova,1993:23)

Anadolu'dan göç eden ve mübadil aileden gelen Stelios Kazancidis¹⁰,in plak kayıtlarında yer alan Yunanca ve Türkçe sözlerle söylenen ortak ezgilerin çoğu türkü formundadır: "Konyalı", "Kadifeden kesesi", "Entarisi ala benziyor", "Çakıcı" ve "Adanalı" v.b.

İkidilli Şarkılar Repertuarı

Anadolu'dan Yunanistan'a zorunlu göçe tabi tutulan mübadillerin Küçük Asya ve Anadolu şarkılarına karşı gösterdiği hassas tavır sayesinde Yunanistan'a taşınan ikidilli şarkılar repertuarı zaman içinde Yunan toplumu tarafından da kabul görmüştür. Zaman içerisinde popüler müziklerin de eklenmesi ile sayısı giderek artarak, bu repertuar, günümüzde pop müzik repertuarı içinde yer alan Yunancadan Türkçeye yapılan aranjelere kadar çeşitlenerek özel bir repertuara dönüşecektir.

1980'li yıllarda Türkiye'de Yunan müziğine karşı bir ilginin gözlenir. Böylece, "Yeni Türkü" grubu ve Zülfü Livaneli bazı Yunan müziği melodilerinin Türkçeye aranje edilmiş hallerine albümlerinde yer vermeye başlar. Ketencoğlu'na göre bu durum "1980'li yıllardan itibaren Türk toplumunun Yunan müziğine olan ilgisi, aslında toplumun bu dönem gelişmeye başlayan farkındalığı ve sağduyusudur" (akt.Doğan, 2017:65) ve bu gelişme Türkiye'de rebetikonun gelişimine de katkı sağlayacaktır.

Mübadelenin ardından "sembolik olarak kayıp toprakların hafızasını sürdürmek" (Balta, Papataxiarchis, 2002:42) amacıyla yapılan derleme çalışmalarının başında bugün Atina'da çalışmalarını sürdüren Küçük Asya Araştırmaları Merkezi¹¹ (KAAM) içinde bulunan, Fransız müzikolog Melpo Merlier'in başlattığı derlemeler gelir. Melpo Merlie Halk Müzik Arşivi çalışmaların katkılarıyla "Türk Anadolu'dan Helenik Küçük Asya yaratılmış ve mübadiller Yunan ulusu tanımlamasına dâhil olmuştur". (Balta, Papataxiarchis, 2002:47) Böylece Anadolu'luk ve Anadolu'daki Rum kültürüne sahip çıkmıştır.

⁶ İzmir doğumlu. 20. yüzyılın ikinci yarısında kurulmuş olan politakia grubuna katıldı. Varlıklı bir aileden geldiği için kendini müziğe tamamiyle verebildi ve müzik hayatına mandolin çalarak başladı. Bestecilik de yapmaya başladıktan sonra Güney Afrika ve Avrupa ülkelerini gezdi. Küçük Asya felaketi'nden sonra Atina'ya gitti. Yaklaşık bir sene müzisyen olarak Küçük Asya'dan gelenlerle birlikte çalıştı. 1924'te Yunanistan'da plağa kaydedilen ilk şarkı olan "İzmirli" isimli şarkının kaydını gerçekleştirdi ve sonra plak şirketlerinde yönetici olarak çalıştı. 1924'ten 1941'e kadar 300'den fazla şarkı kaydetti. <https://eksisozluk.com/panayotis-tundas-490121> Erişim tarihi:4.4.2017,11:38. Ayrıca anonim olan türkülerin Yunanistan'da Panagiotis Tundas adına kayıtlı olması durumu aslında aranjeden kaynaklı olduğu bilinmelidir.

⁷ Doğum tarihi kesin olarak bilinmemekle birlikte, tahminen 1895-7 yıllarında Sarah Skinazi olarak İstanbul'da dünyaya gelir. Yahudi (Sefarad) bir ailenin kızı olan Sarah, yedi yaşındayken ailesiyle birlikte Yunanistan'a göç eder... Ermeni bir kabare grubuyla birlikte Pire'ye giden ve 1910'dan itibaren çeşitli kabare ve tiyatrolarda sahne almaya başlayan Roza, dans etmekte ve aynı zamanda Ermenice, Türkçe, Yunanca şarkılar söylemektedir. Bu şekilde başlayan müzik kariyeri Columbia Records'a kadar uzanan Roza, ilk plak kayıtlarını 1929'da Columbia Records için yapar... Henüz on yıl geçmeden 300'den fazla plak kaydetmiştir. <https://ekmekvegul.net/guncel-dosya/sesleri-hala-yankilanan-kadinlar-6-roza-eskenazi> Erişim tarihi: 12.06.2017, 22:34.

⁸ 1914 İzmir doğumlu, kariyerinin ilk bölümü 1930'lu yıllarda başlayan rebetiko şarkıcısı. <https://g.co/kgs/gniafY> Erişim tarihi: 10.06.2017, 20:31.

⁹ 1929 – 1935 yılları arasındaki kayıtları özellikle gazelle ve serbest ritimli icraları Türk makam müziği icrası açısından dikkate değerdir. <https://g.co/kgs/vL7uzv> Erişim tarihi: 10.06.2017,20:41. Şarkıcının "makber" yorumu için <https://www.youtube.com/watch?v=LajFusBGS0I> Erişim tarihi: 10.05.2017,12:30.

¹⁰ Yunanistan'da hâlâ en büyük sanatçılardan biri olarak anılan Karadeniz / Ordu asıllı sanatçı/sinema oyuncusu. Türkçe seslendirdiği onlarca şarkı vardır. Bekledim de gelmedin, Hamsi koydum tavaya, Makber, Çadırımın ustune, İndim havuz basına v.d. <https://eksisozluk.com/stelios-kazancidis--783688> Erişim tarihi: 13.03.2017, 10:22.

¹¹ Ayrıntılı bilgi için: <http://tr.kms.org.gr>

Yunanistan mübadelenin hemen ardından yaptığı derleme çalışmaları ile kaybedilen toprakların kültürünü kayıt altına almaya çalışırken; "Türkler geride bıraktıkları topraklara ait anıların kaydedilmesi hususunda merak sahibi olmamıştır".(Millas, 2007,340) Bunun başlıca sebebi, belki de, her iki toplumdaki özellikle birinci kuşakların "daima geri dönme umudu taşıyan" mübadiller (Hirschon, 2005:9) olmasıdır. Bu umut, mübadilleri geçici bir dönem olarak kabul ettikleri yeni hayatlarında kültür ürünlerini kayıt altına alma zorunluluğu hissetmemelerine sebep olmuş olabilir.

Mübadil Koroları

Mübadillere ait kültürel ürünlerin unutulmaması ve aktarılmasında Türkiye ve Yunanistan'da devlet desteği/kişisel çabalarla yaşatılan vakıf ve dernek çalışmalarının önemi büyüktür. Girit/Heraklion'da Nea Alaçata-Yeni Alaçatılılar Derneği (1982) ve Türkiye'de Lozan Mübadilleri Vakfı (2001) ve Derneği gibi örnek yapılar mübadillerin kimlik bilincini nesilden nesile aktarabilmek için katkı sunmaya devam etmektedir. Özellikle son yıllarda Türkiye'de ikidilli şarkıların önem kazanması özellikle mübadil dernek/vakıf koro çalışmalarının sunulduğu uluslararası kültürel aktivitelerdeki konserlerde mübadillerin vatanlarına duydukları hasretin ifadesi eve dönüş özlemi olarak da ortaya çıkar. Merkezi İstanbul'da olan Lozan Mübadilleri Derneği ve Vakfı çalışmalarının yayıncılık, eğitim ve gezi faaliyetlerinin yanı sıra mübadillerden oluşan Lozan Mübadilleri Vakfı Korosu(2005) konserleri çoğunlukla Türk ve Rum iki mübadil topluluğu bir araya getirerek gerçekleşen ve kültürel süreklilik sağlayan müzik etkinlikleridir. Mübadil derneklerinin giderek artan ve farkındalık kazandıran Lozan Antlaşması anma etkinlikleri, mübadil koroları dostluk konserleri çalışmaları sayesinde ikidilli şarkıların her iki toplumda da geleneksel kabul edilip popüler kalmayı başarmakta ve aynı zamanda, iki toplum arasındaki ilişkileri güçlendirmekte yapıcı bir işleve sahip olmaktadır.

Popülerlik

1960lı yıllarda Stelios Kazantzidis Anadolu türkülerini "Kalenin bedenleri" Yunanca söyleyerek önemli ticari başarılar elde etti. Yunanistan'da Türkçe konuşanların sayısının giderek azalması yüzünden Türkçe sözlü şarkıların icrası giderek azalırken Kazancidis' in gerçekleştirdiği kayıtlarla¹² 1975'den itibaren halk müziğine olan ilginin arttığı ve unutulmaya yüz tutan müziklerin tekrar kültürün bir parçası olarak icra edilmeye başlandığı görülür. Anadolu şarkılarının popüler müzik alanında yaşatılması günümüze dek Stelios Kazantzidis, George Dalaras, Haris Alexiou¹³ ve Glykeria¹⁴ gibi popüler şarkıcılar tarafından albüm çalışmalarında yorumlanmaya ve popüler olmaya devam etti.

"1920'li yıllarda rembetiko repertuarında yer alan çoğu şarkının ud, lavta, santur, keman, kemençe, cimbalom, klarnet, dümbelek, def, darbuka, kaşık, zil gibi enstrümanlarla icra edildiği şarkılar " (Doğan, 2017:9) günümüzde piyasa müziğinde daha çok buzuki, gitar, klarnet ve klavye eşliği ile icra edilmektedir. Rembetikonun temel sazı olan buzuki enstrümanının sahip olduğu ses/perde sistemi neticesinde buzuki ile yapılan icralarda ses sistemi bakımından da farklı/özgün makamsal ses dizileri ile icra edildiği gözden kaçırılmamalıdır. İkidilli şarkılar, 1980'li yıllardan itibaren genç kuşak Yunan müzisyenler için hem kültürel hem de ticari açıdan da bir repertuar zenginliği yaratmıştır. Toplumda var olan kültürel sağduyu repertuarın yanı sıra icrada kullanılan kanun, ud, ney ve tambur gibi enstrümanlara olan ilgiyi de arttırmıştır. Kültürel bellek yoluyla hafızalarda taşınan ve kimi zaman muhafazakar kimi zaman da nostaljik biçimde Anadolu ile Yunan müzik kültürü ile bağ kuran ikidilli şarkılar: Ada sahillerinde bekliyorum-Matia mu, Mendilimin yeşili- O Doktor, Darıldın mı gülüm bana, Bir dalda iki kiraz- Sala sala, Kalenin bedenleri-Siko horepse koukli mou, v.b. Yunanistan anakara, Girit Adası ve diğer adalarda -turistik olsun ya da olmasın- taverنالardaki müzik performanslarında, festival ve konser programlarında yer alabilmektedir.

Etnomüzikolojik açıdan, "sosyal bir araç olarak toplumun ayırt edici özelliklerini barındıran güçlü bir ifade yolu" (Martiniello, Lafleur, 2008:1191, akt. Doğan,2017:14) olarak kabul edilen etnik müziklerin bilimsel çalışmalara konu edilişi ve ikidilli şarkılar hakkında yapılan çalışma sayısında artış görülmektedir.

¹² Stelios Kazantzidis, Anadolu Şarkıları, AJS Müzik, Türkiye, 2008.

¹³ Haris Alexiou 2 (Digital Remaster 1976) Minos-EMI, Greece, 2005.

¹⁴ Glikeria, Aferoma Sti Mikra Asia DVD, 2004.

Türk-Yunan, Doğu-Batı ayrımlarının dışında Akdenizli olma kültürünü de sarmalayan iki dilli şarkılar repertuarı ezgilerin yakın coğrafyalar arasındaki etkileşimini göstermesi bakımından ilgi çekici tespitler içerir. Yapılan analiz çalışmalarında, Yunan dilinin kullanımı sırasında karşılaşılan prozodik değişiklikler nota gruplarının ritmik yapısında ve dolayısıyla melodik yapısında da farklılıklara sebep olmaktadır. Ayrıca, Yunanca kayıtlarda rastlanan farklı aranağmeler, giriş ve finallerdeki özgün doğaçlamalar sebebiyle icra trafiğinde ortaya çıkan farklılıklar icrayı zenginleştirmektedir. (Turgay, 2010, 291)

Bu makalede Anadolu'nun farklı noktalarından göç eden mübadillerin belleklerinde taşınmış; heterojen bir kimlik ve kültürel çeşitlilik örneği ve günümüzde yapılan aranje pop şarkıları ile birlikte oldukça fazla sayıya ulaşan repertuarın içinden seçilmiş; popüler olan 12 ikidilli şarkıya ait güfte analizine yer verilmiştir. Netnografik çalışmalar sonucu elde edilen kayıtların en bilinen icralarındaki güfteler analize dâhil edilmiştir.

Güfte Analizi:

Mübadiller için sembolik önem taşıyan geleneksel Anadolu ve İstanbul türkü ve şarkılarını içeren bu repertuarın içinden seçilen 12 popüler eserin güfte analizlerinde; Türkçe kelimeler ile Türkçe'ye başka dillerden girmiş kelimelerin yanı sıra nidâ kelimeleri de karşımıza çıkar:

ah, aman, ayde, vre, yar, hopa, nina, ninanay, v.b.

Günlük Yunancada çok sık kullanılsa da Türkçe veya Türkçe'ye başka dillerden girmiş kelimelerden¹⁵ türediği düşünülen ortak kelimeler:

odas (< oda), pasturmas (< pastırma), mandili (<mendil-Arapça), derti (<derd-Farsça), alani (<alan / sokak çocuğu), sudzukaki (<sucuk-Farsça), Eskutari (<Üsküdar), leventis (<levent-Farsça), lokumia (<lokum-Arapça), plakes (<plaklar-Fransızca), kadifes (<kadife-Arapça), kadifenio (<kadifeden, kadifeli) manolia (<manolya-yeni Latince) bira (< İtalyanca), asisiko (<âşık- Arapça), nazakia (naz – Farsça) v.b.

Ayrıca sadece şarkılarda rastlanan kelimeler de bulunmaktadır. Bunlar Türkçe şarkı sözlerinden kopyalanmış olabilir. Örneğin: yar, boylum, sala sala. v.b. < σάλα σάλα (< sallasana). Yunanca'da anlam taşımaz iken Türkçeye benzetilerek türetilmiş bir kelime olabilir.

Tsakidzis(<Çakıcı), Konyali(<Konyalı), fidan, boylum, çiftetelli, yavrum, pasalimani (<Paşalimani), dünya (<dünya), glendisume(<eğlence), dalgadhaki (<dalga) ve doktor gibi sözcüklerin ise Türkçedeki gibi kullanıldığı görülür.

Anlam bakımından ise birbir aynı anlamı taşıyan ya da benzer güfte içeriği taşıyan türkü ve şarkılar bulunmaktadır. Aşağıdaki örnekleri inceleyelim:

İkidilli şarkı repertuarında en sık rastlanan konular aşk ve sevgiliye kavuşamamanın verdiği üzüntüyü anlatan kavramlarla ortaya konur:

Bir Dalda İki Kiraz / Sala sala pas sti skala

Sabâ türkü, TRT repertuarında 1828 numara ile kayıtlı eserin yöresi İstanbul, kaynak kişi ise Ahmet Yamacı olarak tespit edilmiştir. Yunanistan'da söz ve müzik anonim olarak kayıtlara geçirilmiştir. Girit'te Nea Alasaton Derneği¹⁶ üyeleri bu türküyü Rumca söylerken nakaratta geçen "sala" sözcüğü yerine "sallasana sallasana" Türkçe kelimelerini kullanmışlardır. (Tarañç,2007:165) Güfte anlamına

¹⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz.:<https://www.etimolojiturkce.com/kelime> Erişim tarihi: 17.06.2017, 13:45.

¹⁶ CD –Heraklion Nea Alatsata Association –Blow in breeze from Asia Minor (2004)

bakıldığında her iki dilde de konu aşktır. Türkçede sevgiliye kavuşamamanın üzüntüsü konu edilirken, Rumca güfteye iki sevgilinin birbirine kavuşma planları anlatılır.

1. Türkçe Güfte

Bir dalda iki kiraz, biri al biri beyaz
Eğer beni seversen, mektubunu sıkça yaz
Sallasana mendilini, göndersene sevdiğini (nakarat)

2. Türkçe Güfte

Bir dalda iki ceviz, aramız derya deniz
Sen orada ben burada, ne bet kaldı ne beniz
Sallasana mendilini, göndersene sevdiğini (nakarat)

1. Rumca Güfte

Σάλα σάλα πας στη σκάλα, τα μιλήσαμε,
να με πάρεις, να σε πάρω συμφωνήσαμε.
Πότε άσπρα, πότε μαύρα, πότε κόκκινα,
ας φιλούσα την ελιά σου κι ας απόθαινα.

Sala sala pas sti skala, ta milisame,
na me paris, na se paro simfonisame
Pote aspra, pote mavra, pote kokina (nakarat)
as filusa tin elya su ki as apothena

Anlamı:

İskeleye gidiyorsun, konuştuğumuz gibi
Sen beni alıyorsun, ben seni alayım.
Bazen beyaz, bazen siyah, bazen kırmızı
Yüzündeki beni öpeyim ve sonra öleyim

2. Rumca Güfte:

Το μαντίλι σου τινάζεις, βάρκα γίνουμαι
και θαρώ πως με φωνάζεις για να φύγουμε.
Πότε άσπρα, πότε μαύρα, πότε κόκκινα,
Ας φιλούσα την ελιά σου κι ας απόθαινα.

To **mandili** su tinazis, varka yinume,
ke tharo pos me fonazis ya na figume.
Pote aspra, pote mavra, pote kokina (nakarat)
as filusa tin elya su ki as apothena

Anlamı:

Mendilini sallıyorsun da, ben bir sandal olayım
Ve sanırım beni çağırıyorsun, gidelim diye.
Bazen beyaz, bazen siyah, bazen kırmızı,
Yüzündeki beni öpeyim ve sonra öleyim.

İkiddilli şarkıların güftelerinde anlam bakımından aynı temaları taşıdıklarına da rastlamak mümkündür:

Küçük Yaşta Aldım Sazı Elime / Me to sazi mu sta heria trağudo

TRT repertuarında (arşiv numarası belli değil) Kayseri yöresine kayıtlı olan Hüzzam makamındaki türkünün kaynak kişisi Ali Ulvi Erandaç'tır. Söz ve müzik Yunanistan'da anonim olarak kayıtlıdır. Türkiye'de sözü ve müziği yaygın olarak bilinen türkünün Yunanistan'da sadece enstrümantal kayıtlarına rastlanılsa da, Rumca sözlerle mübadil topluluklarca (LMV Korosu)¹⁷ söylenmektedir. Türkçe güfteye sevgiliye duyulan hasret ve hayranlık dile getirilirken; Rumca güfte Türkçedeki güfte ile aynı anlamlar içermektedir.

1. Türkçe Güfte:

Küçük yaşta aldım sazı elime
Dertli dertli vurdum sazın teline
Uyma dedim uydun eller sözüne
Cihan da bilir benim sana yandığım (nakarat)

¹⁷ N.Özgül Turgay Özel Arşivi.

Ellerim bağrımda garip kaldığım

Rumca Güfte:

Με το σάζι μου στα χέρια τραγουδώ,
ντέρτι το ντέρτι μου για σένα λέω.
Όλοι για σένανε μιλάνε στον ντουσιά,
όλοι για σένανε το ξέρουν καίγομαι.
(Τα δυό σου χέρια στην καρδιά μου εμείναν.)

Me to sazi mu sta herya trağudo,
derti to derti mu ya sena leğo.
Oli ya senane milane sto **dunya**,
oli ya senane to kserun keğome (nakarat)
(Ta dio su herya stin kardya mu eminan)

Anlamı:

Elimde sazım şarkı söylüyorum,
Senin yüzünden olan derdimden bahsediyorum.
Bu dünyada herkes senden konuşuyor,
Herkes biliyor sana yandığımı.
(İki elin kalbimde kaldı.)

Çoğu güftenin anlam bağlamı içerisinde sözcüklerin çağrışımları sevgiliye duyulan özlemi ifade eder:

Sıra Sıra Siniler Hasta Olan İniler / To Kanarini

Rast makamında ve TRT repertuarında (arşiv numarası belli değil) Çanakkale yöresine ait çiftetelli tarzındaki türkünün kaynak kişisi Şeref Canku'dur. Yunanistan'da söz ve müzik Roza Eskanazi ve D. Semsis adına kayıtlıdır. Güfte anlamı her iki dilde yapılan icralarda kanarya kuşuna benzetilerek övülen ve kavuşulamayan sevgiliye özlem anlatılır. 1934'te Roza Eskanazi¹⁸,nin kaşık çalarak icra ettiği türküde keman, kanun, ud enstrümanlarının yanı sıra kemanla duyurulan kuş sesleri betimlemeleri ise türküye renk katmaktadır.

1.Türkçe Güfte:

Sıra sıra siniler, hasta olan iniler
Aldı gitti yârimi, denizdeki gemiler
Sana hiç kıyamam, seni seviyom candan (nakarat)
Bakışların pek yaman, benim de cilveli kanaryam

2.Türkçe Güfte:

Suya giderim suya, elmayı soya soya
Kaldır yârım peçeni, göreyim doya doya
Sana hiç kıyamam, seni seviyom candan (nakarat)
Bakışların pek yaman, benim de cilveli kanaryam

1.Rumca Güfte:

Καναρίνι μου γλυκό, Kanarini mu gliko,
σου μου πήρες το μυαλό,si mu pires to myalo
το πρωί που με ξυπνάς, to proi pu me ksipnas,
όταν γλυκοκελαηδάς. otan glikokelaydas.
Έλα κοντά μου, Ela konda mu,
στην κάμαρά μου, stin kamara mu, (nakarat)
αχ, ένα βράδυ ah ena vradi
στην αγκαλιά μου. stin angalia mu.

Anlamı:

Tatlı kanaryam,
Sen benim aklımı aldın
Sabahları beni uyandırırısın,
Tatlı ötüşünle

¹⁸ <https://www.youtube.com/watch?v=t2ZKR6OldHE>. (1930-1947 kayıtları) Erişim tarihi:24.06.2017, 20:36.

Yakınıma gel,
Odama gel (nakarat)
Ah bir akşam, koynuma gel.

2.Rumca Güfte:

E, ζηλιάρικο πουλί, εσύ θα με τρελάνεις, με τη γλυκιά σου τη λαλιά στον Άδη θα με βάλεις. Έλα κοντά μου, στην κάμαρά μου, αχ, ένα βράδυ στην αγκαλιά μου.	E ziliariko puli, esi tha me trelanis me ti glikia su ti lalia ston Adi tha me valis. Ela konda mu, stin kamara mu, (nakarat) ah ena vradi, stin angalia mu.
--	---

Anlamı:

Ey kıskanç kuş,
Sen beni deli ediyorsun,
Güzel söyleyişinle
Beni cehenneme göndereceksin,
Beni kölen edeceksin.
Yakınıma gel,
Odama gel (nakarat)
Ah bir akşam,
Koynuma gel.

Her iki dilde erkek ağzı anlam içeren anlama rağmen her iki dilde de kadınlar tarafından yorumlanması ikidilli şarkılarda icracılık teknikleri açısından da etkileşimin var olduğunu düşündürür:

Darıldın Mı Gülüm Bana / Hariklaki

Kanto tarzında da seslendirilen Rast makamındaki İstanbul türküsünün TRT repertuarında (arşiv numarası belli değil) kaynak kişi Ahmet Yamacı olarak bilinirken, Yunanistan'da söz ve müzik Panayiotis Tundas ait olarak kayıtlıdır. Türkçe güfede esmer bir kadının güzelliği ve ulaşılmazlığı konu edilirken, Rumca güfede Hariklia adlı bir kadına duyulan aşk konu edilmiştir. 1932 tarihinde Roza Eskanazi¹⁹ tarafından icra edilmiştir.

1.Türkçe Güfte:

Darıldın mı gülüm bana, hiç bakmıyorsun bu yana
Darıldınsa barışalım kumru gibi koklaşalım
Esmerim güzelim tut-i dillim (nakarat)
Ben yanıyorum, aman Allah, çok seviyorum

2.Türkçe Güfte:

Her zaman üzersin beni, ah yaramaz, çapkın seni
Benim hiç günahım yoktur, baştan sen çıkardın beni
Esmerim güzelim tut-i dillim (nakarat)
Ben yanıyorum aman Allah çok seviyorum

1.Rumca Güfte:

Χτες το βράδυ, Χαρικλάκι, είχες βάλει τ' οργανάκι και γλεντούσες μ' έν' αλάνι	Htes to vradhi Hariklaki, ihes vali t'orghnaki ke ghlenduses m'en' alani ²⁰ ,
---	---

¹⁹ <https://www.youtube.com/watch?v=m2xBOaVR00o> Erişim tarihi: 21.04.2017, 14:07

²⁰ Türkçe: alan, Yunanca: αλάνα (alana) = meydan gibi büyük bir yer, αλάνα > αλάνι (alani) = sokak çocuğu, her yere dolaşan, mangas. (akt. Vassilis Orfonos)

κάτω στο Πασαλιμάνι. kato sto **Pasalimani**.
 Φιλάκια, ναζάκια, Filakia **nazakia**²¹,
 αχ, βρε Χαρικλάκι, **ah vre** Hariklaki, (nakarat)
 πώς με γέλασες! - άιντε γειά σου - pos me yelases - **ayde** yasu -
 Μου την έσκασες! mu tin eskases.

Anlamı:

Dün akşam Hariklaki, almıştın enstrümanını
 ve eğleniyordun adamlarla, aşağıda, Paşalimanı'nda
 Öpücükler, nazlar, ah be Hariklaki (nakarat)
 Beni nasıl aldattın hadi sağlığına, şerefine, beni çatlattın

2.Rumca Güfte:

Μες στην μπύρα όταν μπήκες, Mes stin **bira** otan bikes,
 αχ μανούλα μου, τί γλύκες! ah manula mu ti ghlikes!
 Με φωνόγραφο και πλάκες, Me **fonografo** ke **plakes**,
νταλγκαδάκι με τους μάγκες. **dalgadhaki**²² me tus manges.
 Ζηλεύω και κλαίγω, Zilevo ke kleĝo
 Αχ, βρε Χαρικλάκι, ah, vre Hariklaki, (nakarat)
 πώς με γέλασες! - άιντε γειά σου - pos me yelases, **ayde** yasu,
 Μου την έσκασες! mu tin eskases.

Anlamı:

Biracıya girdiğin zaman,
 Ah annecim, ne kadar tatlı
 Pikap ve plaklarla,
 Krolarla, flört ediyorsun
 Kıskanıyorum ve ağlıyorum,
 Ah be Hariklaki(nakarat)
 Beni nasıl aldattın hadi sağlığına, şerefine,
 Beni çatlattın.

Günlük hayatı temsilen güfteye yerleşen göstergeler benzer yaşam tarzına ilişkin ayrıntılar içerir:

Konyalı / Konyalı

Muzaffer Sarısözen'in "Konya folklor ekibi"nden derlediği (TRT arşiv numarası belli değil) Hüseyini makamındaki türkünün yöresi Konya'dır. Yunanistan'da söz ve müzik anonim olarak bilinir. Güfte anlamı açısından Türkçe ve Rumca sözler Konyalıya hayranlığı dile getirir.

1.Türkçe Güfte:

Hey, Hani ya da benim elli dirhem pırasam
 Üç mum yaksam Konyalımı arasam vay
 Konyalım yürü yavrum yürü saçlarını sürü(nakarat)
 Şimdi de buradan geçti Konyalının biri

2.Türkçe Güfte:

Hani ya da benim elli dirhem pastırmam
 Konyalıdan başkasına bastırmam
 Konyalım yürü yavrum yürü saçlarını sürü(nakarat)
 Şimdi de buradan geçti Konyalının biri

²¹ Türkçe: naz, Yunanca: νάζι (<nazi), νάζι > ναζάκι (nazaki) = küçük naz, çoğ.: nazakia = küçük nazlar. (akt. Vassilis akt. Vassilis Orfonos)

²² Türkçe: dalga, Yunanca: νταλγκάς (dalgas) = aşk derdi, dert, efkâr. νταλγός > νταλγκαδά (dalgadhaki) = küçük dalga, küçük flört. (akt. Vassilis Orfonos)

1.Rumca Güfte:

Ωχ, Κονιαλή μου, σαν σε δω στην αγορά,
 και με σκέρτσο να μου κόβεις παστουρμά και σουτζουκάκι, αμάν Κονιαλή μου,
 με το μαχαίρι που κρατάς μού παίρνεις τη ζωή μου.
 Χωρίς εσένα δεν μπορώ να ζήσω, Κονιαλή μου.
 Oh, **Konyali** mu, san se dho stin agora,
 ke me skertso na mu kovis **pasturma** ke **sudzukaki**, aman Konyali mu,
 me to maheri pu kratas mu pernis ti zoi mu.
 Horis esena dhen boro na ziso, Konyali mu.

Anlamı:

Konyalım, seni pazarda gördüğüm zaman
 Ve beni nazlarınla parça parça ettiğinde, pastırma ve sucuk, aman Konyalım,
 Tuttuğun bıçak ile benim hayatımı alıyorsun.
 Sensiz, yaşayamam Konyalım.

2.Rumca Güfte:

Ωχ, Κονιαλή μου, θέλω να γλεντήσουμε,
 στις ταβέρνες με ουζάκι, παστουρμά και σουτζουκάκι, να μεθύσουμε.
 τάρτι μου για να σε κάνω, να μιλήσουμε.
 Αμάν αμάν, Κονιαλή μου, ας αποφασίσουμε.
 Oh, Konyali mu, thelo na **glendisume**²³,
 stis tavernes me uzaki, **pasturma** ke **sudzukaki**, na methisume,
 teri mu ya na se kano, na milisume.
Aman aman, Konyali mu, as apofasisume.

Anlamı:

Konyalım, eğlenelim, tavernalarda uzo ile
 Pastırma ve sucuk, sarhoş olalım
 Çift olalım, konuşalım, Aman Konyalım karar verelim.

Balkan ülkelerinde de rastlanabilen bu türküde kullanılan alternatif kelimeler ve Üsküdarlı deyimi ile güftelerdeki anlamı tam olarak karşılar:

Üsküdar'a Gider İken / Eskutari

TRT repertuarında (arşiv numarası belli değil) Nihavent makamındaki türkünün kaynak kişisi Nuri Halil Poyraz olarak, Yunanistan'da söz ve müzik anonim olarak bilinir. Virginia Mangidu²⁴, nun icrasında (1945) Güfte anlamı Türkçe güftede Üsküdar semtinde yaşayan "kâtip"e duyulan hayranlık ve yaşanan aşkı dile getiren kadın ağzı türkünün Rumca ilk güftesinde Üsküdarlı birini sevdiğinden bahis eder.

1.Türkçe Güfte:

Üsküdar'a gider iken aldı da bir yağmur
 Kâtibimin setresi uzun eteği çamur
 Kâtip uykudan uyanmış, gözleri mahmur
 Kâtip benim ben kâtibin el ne karışır (nakarat)
 Kâtibime kolalı da gömlek ne güzel yaraşır

²³ na glendisume = eğlence yapalım < glendo veya glendizo = eğlenmek < γλέντι glendi = eğlence < (Türkçe) eğlenti .(akt. Vassilis ORFONOS)

²³Rembetika Aşk, Gurbet, Hapis Ve Tekke Şarkıları/Songs Of Love, Exile, Prison And Hash Dens – CD 388, Kalan,2007

2. Türkçe Güfte:

Üsküdar'a gider iken bir mendil buldum
Mendilimin içine lokum doldurdum
Kâtibimi arar iken yanımda buldum
Kâtip benim ben kâtibin el ne karışır (nakarat)
Kâtibime kolalı da gömlek ne güzel yaraşır

1. Rumca Güfte:

Απ' την Πόλη είμαι, μέσ' απ' το χωριό, μέσα από το Εσκουτάρι κάποιον αγαπώ. Ήτανε λεβέντης και γραμματικός, σ' όλες τις Τουρκοπούλες πήγαινε για γαμπρός. S' oles tis Turkopules pigene ya gambros. Κάποιαν αγαπούσε και της έφερνε ένα κουτί λοκούμια της επρόσφερενε.	Ap 'tin Poli ime mes' ap' to horio, Mesa apo to Eskutari kapon agapo. Itane leventis ke grammatikos, Kapian agapuse ke tis eferne, Ena kuti lokumia tis eprosferne. (nakarat)
--	--

Anlamı:

İstanbul'un bir köyündenim, Üsküdarlı birini seviyorum
Türk kızlarına damat olarak giderdi, okumuş bir delikanlıydı
Çok sevdiği bir kıza lokum ikram ederdi.

İkiddilli şarkılarda güftelerin öznesi aynı kişi olarak da karşımıza çıkabilir:

İzmir'in Kavakları / Tsakidzis

Ekrem Güyer'den derlenen Segâh makamındaki Zeybek formundaki (TRT arşiv numarası belli değil) türkünün yöresi İzmir'dir. Yunanistan da ise söz ve müzik Vassilis Papadopulos - Yanis Papaioanu adına kayıtlıdır. İcra Özellikleri açısından bakıldığında Roza Eskinazi²⁵ tarafından 1954 yılında icra edilen türkünün nakaratı Türkçe "çakıcı, yar fidan boylum" sözleri ile icra edilmektedir. 19.yy. sonu, 20.yy. başlarında yaşamış Çakırcalı Ahmet Efe ve oğlu Çakırcalı Mehmet Efe izin yazılmış türküde²⁶ güfte anlamında ise her iki dilde de halk kahramanı olan ve güçsüzleri koruyan efelere karşı hissedilen duygular dile getirilmiştir.

1. Türkçe Güfte:

İzmir'in kavakları, dökülür yaprakları
Bize de derler Çakıcı, yar fidan boylum, yakarız konakları

2. Türkçe Güfte:

Yârim (selvim) senden uzun yok, yaprağında düzüm yok
Kamalı da zeybek vuruldu, yar fidan boylum, Çakıcıya sözüm yok

Rumca güfte:

Μεσ της Σμύρνης τα βουνά, και στα κρύα τα νερά,
με λένε εμένα Τσακιτζή, γιαρ φιντάν μποϊλούμ,
λεοντάρι στην καρδιά (παληκάρι στην καρδιά).
Mes stis Smirnis ta vuna, ke sta kria ta nera,
me lene emena **Tsakidzi - yar fidan boylum -**
leondari stin kardya (palikari stin kardya).

Anlamı:

İzmir'in dağlarında ve soğuk sularında,
Bana Çakıcı derler - yar fidan boylum - Yüreğim aslan gibi, yüreğimde delikanlıyım.

²⁵ Rembetika Aşk, Gurbet, Hapis Ve Tekke Şarkıları /Songs Of Love, Exile, Prison And Hash Dens – CD 388, Kalan, 2007

²⁶ Efeler hakkında ayrıntılı bilgi için bkz.: Halil Dural, Bize Derler Çakırca: 19. ve 20. Yüzyılda Ege'de Efeler, Yayına Haz.: Sabri Yetkin, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2005.

Türkülerin çoğunun icrasında güfte anlamı özünde mübadillerin yaşadıkları ayrılık acısını da vurgulamaktadır:

Mendilimin Yeşili - Aman Doktor

Nuri Halil Poyraz'dan derlenen Sabâ makamındaki türkünün (TRT arşiv numarası belli değil) yöresi İstanbul'dur. Yunanistan'da söz ve müzik anonim olarak bilinmektedir. Rumcada, "aman doktor" kelimeleri Türkçeden alıntı yapılarak söylenmekte ve şarkı bu isimle tanınmaktadır. Haris Alexiou²⁷ icrasındaki sözlerde Türkçe sözleri ile benzer olarak hastalık ve ayrılık temaları taşıdığı görülmektedir.

1. Türkçe Güfte:

Mendilimin yeşili aman, ben kaybettim eşimi
Al bu mendil sende dursun, sil gözünün yaşını
Aman doktor canım, gülüm doktor, derdime bir çare (nakarat)
Çaresiz dertlere düştüm, doktor bana bir çare

2. Türkçe Güfte:

Mendilim benek benek, ortası çarkıfelek
Yazı beraber getirdik kışın ayırdı felek
Aman doktor canım, gülüm doktor, derdime bir çare (nakarat)
Çaresiz dertlere düştüm, doktor bana bir çare

1. Rumca güfte:

Αχ, δεν μου λέτε πού είναι αυτός ο ντόκτορ, που γιατρεύει τις πληγές, αμάν ντόκτορ, που γιατρεύει τις πληγές, για να γιάνει και τις εδικές μου, που' χω σε πολλές μεριές, αχ ντόκτορ.	Ah, den mu lete pu ine aftos o doktor , pu yatrevi tis pliyes, aman doktor , pu yatrevi tis pliyes, ya na yani ke tis edikes mu, pu 'ho se poles meryes, ah doktor .
---	---

436

Anlamı:

O doktorun bana nerde olduğunu söylemiyorsunuz, yaraları şifalandıran, aman doktor
Yaraları şifalandıran, benimkileri de şifalandırsın, her tarafımda olanları, ah doktor.

2. Rumca güfte:

Αμάν, οι πληγές μου μένα είναι μεγάλες και δεν έχουν γιατρεία, αμάν ντόκτορ, η αγάπη μου με απαρνήθη και δεν με θυμάται πια, αμάν ντόκτορ.	Aman i pliyes mu mena ine megales ke then ehun yatria, aman doktor , i agapimu mu me aparnithi ke then me thimate pia, aman doktor .
---	---

Anlamı:

Aman benim yaralarım büyük, tedavisi olmayan aman doktor
Sevgilim benden vazgeçti, hatırlamıyor beni aman doktor

3. Rumca güfte:

Αμάν αμάν ντόκτορ, πές μου τι να κάνω, δεν αισθάνομαι καλά, αμάν ντόκτορ. Πάρε γρόσια, πάρε όσα θέλεις να μου γειάνεις την καρδιά, αμάν ντόκτορ.	Aman aman doktor pezmu ti na kano, then estanome kala, aman doktor, Pare grosia, pare osa thelis na mu yanis tin gardhya, aman doktor.
---	--

Anlamı:

Aman aman doktor söyle ne yapmalıyım,
Kendimi iyi hissetmiyorum.
Al parayı ne kadar istersen al,

²⁷ <https://www.youtube.com/watch?v=JhkX4t7bWJ8> Erişim tarihi: 13.04.2017,11:23.

Kalbimi iyileştir, aman doktor.

Türkü formundaki eserler dışında şarkı formu ve Türk makam müziği repertuarındaki eserler de ikidilli şarkılar repertuarında yer bulabilmektedir.

Manolyam / Manolia

Türk makam müziği repertuarı şarkı formunda yer alan, söz ve müziği Zeki Müren'e ait olan Kürdilihicazkâr şarkıya Stelios Kazantzidis'in Yunanca sözler yazarak seslendirdiğinde(1961) şarkı Yunanistan'da popüler olmuştur. Türkçe güftelede yıllardan sonra kavuşulan sevgili manolya çiçeğine benzetilirken, Rumca güftelede yaşanan ayrılığın ardından unutulmamak için sevgiliye yapılan tembihler yer alır.

1. Türkçe Güfte:

Uzun yıllar bekledim, hakikat oldu rüya
Koklamaya kıyamam, benim güzel manolyam (nakarat)
Nazlı çiçeğimsin sen, sevdana dayanamam
Koklamaya kıyamam, benim güzel manolyam (nakarat)

1. Rumca güfte:

Γλυκιά μου αγάπη, έχε γειά, θα ζούμε τώρα χώρια, Glikia mu agapi ehe ya, tha zume tora horia
να μην ξεχάσεις μια καρδιά, που σ' αγαπά, μανόλια, Na mi ksehasis mia kardhya, pu s'agapa,
manolia
Εκεί που πάς στα μακρυνά, στα έρημα τα ξένα, Eki pu pas sta makria, sta erima ta ksena,
να μ' έχεις πάντα στην ψυχή, όπως κι εγώ εσένα. Na m'ehis panda stin psihi, opos ki ego
esena.

Anlamı:

Benim tatlı aşkım elveda, artık uzak yaşayacağız
Unutma bir kalbi, seni seven, manolya
Bu gittiğin uzak yerde, gurbette
Beni hep kalbinde taşı, benim seni kalbimde taşıdığım gibi.

Bu özel repertuarın içinde birden fazla dille söylenen şarkılarda vardır. Bu şarkıların özelliği özellikle Doğu Akdeniz coğrafyasında yayılacak kadar akılda kalıcı, kuvvetli ve güzel melodik ve ritmik yapıya sahip olmalarıdır:

Ada Sahillerinde Bekliyorum / Matia mu

Hicaz makamındaki türkünün Türkiye ve Yunanistan'da anonim olarak bilinmektedir. (TRT arşiv numarası 10850) Yunanistan'da Kostas Kapiris (1930) ve İstanbullu Andonis Dalgas tarafından da "matia mu" adıyla yorumlanan türkünün Türkçede "Ada sahillerinde bekliyorum" versiyonu dışında Arapça versiyonu da bilinmektedir. Türkünün her iki dilde icrasında güftelede gurbet ve aşk temaları işlenmiştir.

1. Türkçe Güfte:

Ada sahillerinde bekliyorum
Her zaman yollarını gözlüyorum
Seni seni seri an istiyorum
Beni şâd et Şadiye'm başın için

2. Türkçe Güfte:

Her zaman sen yalancı ben kâni
Her zaman orta yerde bir mani
Her zamana sen uzakta ben müştâk
Her telâkkide bir hayalin var

3. Türkçe Güfte:

Nerede o mis gibi leylaklar
Sarıp solmak üzere yapraklar
Bana mesken olunca topraklar
Beni yâd et Şadiye'm başın için

1. Rumca Güfte:

Μάτια μου, μάτια μου, μάτια μου, των ομματιών μου μάτια,
τα μάτια μου δεν είδανε σαν τα δικά σου μάτια.
.Σαν πας στα ξένα, πάρε κι εμένα,
πάρε κι εμένα για συντροφιά,
μακρυσά κι αν θα 'σαι να με θυμάσαι, να με θυμάσαι παντοτινά.

Matia mu, matia mu, matia mu, ton omation mu matia,
Ta matia mu den idane san ta dika su matia
San pas sta ksena, pare ke mena (Nakarat)
Pare ke mena ya sindrofia
Makria ki an tha 'se, ne ma thimase, Na me thimase pandotina

Anlamı:

Gözlerim, gözlerim, gözlerim
Gözümün bebeği
Gözlerim senin gibi gözler görmedi
Uzklara gidince beni de al
Beni de al arkadaşlık dostluk için
Uzklara gidince beni hatırlamak istersen, Beni her zaman hatırla.

2. Rumca Güfte:

Τα μάτια σου τα έμορφα και τα γλυκά σου κάλλη
Εξέχασε σιγά σιγά Κάθε αγάπη άλλη.
Σαν πας στα ξένα, πάρε κι εμένα,
πάρε κι εμένα για συντροφιά,
μακρυσά κι αν θα 'σαι να με θυμάσαι, να με θυμάσαι παντοτινά.
Ta matia su ta emorfa ke ta glika su kali
Eksehasa siga siga kathe agapi ali
San pas sta ksena, pare ke mena (Nakarat)
Pare ke mena ya sindrofia
Makria ki an tha 'se, ne ma thimase, Na me thimase pandotina

Anlamı:

Merhaba garibim bütün teşkilatınla merhaba
Her sevgiyi yavaş yavaş unuttum
Uzklara gidince beni de al
Beni de al arkadaşlık dostluk için
Uzklara gidince beni hatırlamak istersen, Beni her zaman hatırla.

Kimi zaman türkülerin isimleri de aynı ad ile anılabilir:

Kadifeden Kesesi / Kadifes

Uşşak makamındaki Bahriyeli Çiftetellisi (TRT arşiv numarası 6848) Türkiye’de ve Yunanistan’da anonim olarak bilinmektedir. Roza Eskenazi tarafından 1930’da²⁸ icra edilen türküde Türkçe sözler uzaktaki, ulaşılmaz sevgiliye Yunanca versiyonunun adı da Türkçe “kadife” anlamına gelmektedir.

1. Türkçe Güfte:

Kadifeden kesesi kahveden gelir sesi
Oturmuş kumar oynar, ah ciğerimin köşesi
Aman yolla İstanbul’a yolla, yavrum yolla Beyoğlu’na yolla

2. Türkçe Güfte:

Kadife yastığım yok, odana bastığım yok,
Kitaba el basarım, senden başka senden başka dostum yok
Aman yolla Beyoğlu’na yolla, yavrum yolla İstanbul’a yolla,

1. Rumca Güfte:

Στον καντιφέρνιο σου οντά θέλω να ’ρθω μια βραδιά,
για να σου πω τα πάθη μου, να με κλαις, ah να με κλαις, αγάπη μου, μ’ έκαψες.

Ston **kadifenio** sou **oda** thelo na ’rtho mia vradhya

Ya na sou po ta pathi mu, na me kles, ah na me kles agapi mu, m’ ekapses.

Anlamı:

Kadifeli odana, aman gelmek isterim bir gece
Tutkularımı anlatmak sana, ağla benim için, hadi ağla aşkım, yaktın beni

2. Rumca Güfte:

Τα ματάκια σου, πουλί μου, χαμηλοκοιτάζονε, Ta matakia su, puli mu, hamilokitazune,
σαν γυρίσουν και με ιδούνε, San yirisun ke me idhune
στην καρδιά, ah, στην καρδιά με σφάζονε. Stin kardhya, ah, stin kardhya me sfazune.

Anlamı:

Senin alçaktan bakan gözlerin, aşkım
Bana her dönüp kalbime baktıklarında
Kalbimden ah kalbimden yaralıyorlar.

Özellikle türkünün nakarat kısmının aynı şekilde kullanıldığına da rastlanabilir:

Kalenin Bedenleri / Siko Horepse Kukli Mu

Mahur makamındaki türkünün Yunanca sözleri Stelios Kazantzidis adına kayıtlıdır. Türkiye’de (TRT arşiv numarası belli değil) Tokat (Niksar) yöresine ait olarak bilinir ve kaynak kişi Hüseyin Arsal’dır. Stelyos Kazantzidis’in 1958’de yazdığı sözlerle icra edilen türkünün nakarat bölümü Türkçe ve Rumcada aynı terennümlerle icra edilmektedir. Türkçe güftelerde gidenleri unutmayı öğütleyen ve çağrılınca hemen geleceğini bildiren, aşk konuları yer alırken; Rumca güftede ise bir kez gelinen hayatın tadını çiftetelli oynayarak çıkarmayı teklif eden aşığın duyguları yer bulmaktadır.

1. Türkçe Güfte:

Kalenin bedenleri, yar yandım
Koyverin gidenleri ninanay yavrum ninanay nay
Hoppa nina ninanay ninanay nay, ninanay yavrum ninanay nay(nakarat)

²⁸ Rembetika (Aşk, Gurbet, Hapishane ve Tekke Şarkıları /Songs Of Love, Exile, Prison And Hash Dens) CD 388, Kalan,2007

2. Türkçe Güfte:

Kaleden iniyorum, yar yandım

Çağırсан geliyorum, ninanay yavrum ninanay nay

Hoppa nina ninanay ninanay nay, ninanay yavrum ninanay nay(nakarat)

1. Rumca Güfte:

Σήκω, χόρεψε, κουκλί μου, να σε δω, να σε χαρώ,

τσιφτετέλι τούρκικο, νινανάι γιαβρούμ, νινανάι νάι.

Όπα νίνα νινανάι νινανάι νάι, νινανάι γιαβρούμ, νινανάι νάι.

Siko horepse kukli mu, na se do, na se haro,

tsifteteli turkiko, ninanay yavrum ninanay nay.

Opa nina ninanay ninanay nay, ninanay yavrum ninanay nay (nakarat)

Anlamı:

Kalk oyna bebeğim, seni görüp sevineyim

Çiftetelli, Türk işi ninanay yavrum ninanay nay

Hopa nina ninanay ninanay nay, ninanay yavrum ninanay nay

2. Rumca Güfte:

Θα σου τραγουδήσω πάλι, στον ασίκικο χαβά,

κούνα λίγο το κορμί σου, νινανάι γιαβρούμ, νινανάι νάι.

Όπα νίνα νινανάι νινανάι νάι, νινανάι γιαβρούμ, νινανάι νάι.

Tha su trağudhiso pali, ston **asikiko hava**

Kuna liğo to kormi su, **ninanay yavrum ninanay nay,**

Opa nina ninanay ninanay nay, ninanay yavrum ninanay nay(nakarat)

Anlamı:

Sana yine şarkı söyleyeyim, âşık havasında

Azıcık salla belini, ninanay yavrum ninanay nay

Hopa nina ninanay ninanay nay, ninanay yavrum ninanay nay

3. Rumca Güfte:

Μια φορά μονάχα ζούμε μες στον ψεύτικο ντουνιά,

πρέπει λίγο να χαρούμε, νινανάι γιαβρούμ, νινανάι νάι,

Όπα νίνα νινανάι νινανάι νάι, νινανάι γιαβρούμ, νινανάι νάι.

Mia fora monaha zume mes ston pseftiko **dunia,**

Prepi liğo na harume, ninanay **yavrum** ninanay nay,

Opa nina ninanay ninanay nay, ninanay yavrum ninanay nay.

Anlamı:

Bir kez yaşıyoruz bu yalancı dünyada

Birazda keyif edelim, ninanay yavrum ninanay nay.

Hopa nina ninanay ninanay nay, ninanay yavrum ninanay nay.

SONUÇ

Kültürel kimlik bağlamında iki dilli şarkılar toplumun metaforik bir göstergesi olarak müzikal kültürde yer almaktadır. İki dilli şarkılarda bire bir ortak anlam ifade eden güftelere rastlandığı gibi, konularını çoğunlukla aşk, sevgiliye duyulan özlemi anlatan kavramlar ya da üretilen alternatif kelimelerle benzer yaşam tarzlarına vurgulara rastlanırken; aynı özne/isim taşıyan türkülerde tespit edilmiştir.

İki dilli şarkılardaki Türkçe kelimeler ise "ortak aidiyetin bilince çıkarılması" (Assmann, 2015,143) ile repertuardaki yerini almıştır. İki dilli şarkılardaki Türkçe ve Türkçeye yerleşmiş kelimeleri üç farklı grupta sınıflandırabiliriz:

1. Nidâ kelimeleri ve terennümler:

ah	aman
ayde	vre
yar	opa
nina	ninanay

Tablo 1: İkidilli şarkılardaki nidâ kelimeleri ve terennümler.

2. Türkçe/Yunanca benzer kelimeler:

mandili /mendil	derti/dert
nazakia/ nazlı	sudzukaki/sucuk
sala/salla	Leventis /levent
lokumia/ lokum	manolia/ manolya
fonoghrafo/ fonograf	plakes/ plak
kadifes/ kadife	kadifenio/ kadifeli
asisiko/aşık	

Tablo 2: İkidilli şarkılardaki Türkçe/Yunanca benzer kelimeler

3. İki dilli şarkılardaki Türkçe kelimeler:

Tsakidzis /Çakıcı	Konyali /Konyalı
boylum	tsifteteli /Çiftetelli
oda	doktor
dunya /dünya	yavrum
pasalimani /Paşalimanı	bira
fıdan	alan
glendisume /eğlence	dalgadhaki/ dalga
Eskutari /Üsküdar	pasturma/ pastırma

Tablo 3: İkidilli şarkılardaki Türkçe kelimeler

İkidilli şarkılar günümüzde, Türkiye profesyonel müzik çevrelerinde Candan Erçetin²⁹, Ziyet Sali, Vassiliki Papageorgiu, Melihat Gülses gibi solistler; Hüsnü Şenlendirici, Buzuki Orhan Osman, Kafe Aman, Tatavla Keyfi, Muammer Ketenoğlu gibi topluluklar Yunanistan'da ise başta George Dalaras, Haris Alexiou, Glykeria, Dilek Koç gibi solistler olmak üzere çeşitli topluluklarca da icra edilmektedir.

Çalışma, zorunlu din göçü olan mübadele sonrası ortaya çıkan ikidilli şarkıların ortak bir dil olarak kullanılmasını, kültürel bellek ve kimliğin kültürel ortaklığa dönüşümü; Doğu Akdenizli kültür bağlamında "ulusların değil coğrafyanın müziği"nin altının çizmeyi amaçlamıştır.

Mübadele ile karşılıklı olarak yaşanan travmadan günümüze kalan acı hatıralar ve mübadil kültürüdür. Mübadelenin kültürel değerinin yoğun olarak fark edildiği ikinci ve üçüncü kuşakların çabaları ile çalışan dernek ve vakıfların çalışmaları; tarih ve sosyoloji alanlarında yapılan akademik mübadele çalışmalarının yanı sıra etnomüzikolojik alanda da ikidilli şarkılara duyulan ilginin arttığı gözlemlenmektedir. Böylece, ikidilli şarkılar yoluyla oluşturulan kültür köprüleri sayesinde mübadillik bilincinin ve kültürünün müzik sanatı yoluyla yaşatılması mümkün olacaktır.

²⁹ CD, Candan Erçetin, Aman Doktor CD Booklet, Dünya Müzik, ©2009

Türk ve Yunan kültürleri arasındaki ortaklık üzerine gerçekleştirilmiş kapsamlı bir çalışma henüz söz konusu olmadığı günümüzde; kökeni Anadolu olan Türk ve Yunan ulusları arasında ortak bağı ifade eden iki dilli şarkıların iki toplumdaki mübadil kuşakların farkındalıklarının gelişimi ve Türk makam müziğine duyulan artan ilgi sebebiyle farklı araştırmalara konu olması muhtemeldir. Yapılan bu çalışmanın müzikal kültür ürünleri üzerinden iki toplumdaki benzerlik ve farklılıkların tespiti üzerine yapılacak çalışmalara kaynaklık edeceği ve aynı zamanda müzikal icra çalışmalarına katkıda bulunacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

Aktar, A. (2007) Nüfusun homojenleştirilmesi ve Ekonominin Türkleştirilmesi Sürecinde Bir Aşama: Türk -Yunan Nüfus Mübadelesi, 1923-1924 (ed. Renee Hirschon), Ege'yi Geçerken, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları: İstanbul, 111-161.

Akurgal, E. (2002) Anadolu Kültür Tarihi, Tübitak Yayınları, Ankara.

Alpan, A.S. (2012) But the Memory Remains: History, Memory and the 1923 Greco-Turkish Exchange, The Historical Review /La Revue Historique Department of Neohellenic Research / Institute of Historical Research, 9, s:199-232.

Assmann J. (2015) Kültürel Bellek ve Eski Yüksek Kültürlerde Yazı Hatırlama ve Politik Kimlik , Ayrıntı Yayınları, İstanbul

Ayas, G. (2016) A Comparison Between the Socio-Historical Background of the Musical Classifications and the Hierarchies of Taste in the West and Turkey with Special Reference to Popular Music. MUSICULT'16, III. International Music and Cultural Studies, Konferans Bildirileri, DAKAM Yayınları: İstanbul. 13-14 Mayıs, 2016, s.81-91.

Balta, E., Papataxiarchis, E. (2002) Dealing with Cultural Difference: 'Asia Minor Refugee' and 'Muslim Minority', Folklor Studies in Greece, VI.

Bilgin, N. (2007) Kimlik İnşası, Aşına Kitaplar: İzmir

Doğan, E. (2017) Mübadele Sonrası Yunanistan'da İki Dilli Küçük Asya Şarkıları, İstanbul Teknik Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Erol, M. (2014) Dini Müzik, Milli Müzik: Osmanlı Son Döneminde Rum Musıki Cemiyetleri, Toplumsal Tarih, 242, s:69-75.

Hirschon, R. (2005) Mübadele Çocukları, (çev. Serpil Çağlayan) Tarih Vakfı Yayınları: İstanbul.

Kallimopoulou, E. (2009) Paradosiaka: Music, Meaning and Identity in Modern Greece, Ashgate Publishing: Farnham.

Keyder, Ç. (2007) Nüfus Mübadelesinin Türkiye Açısından Sonuçları, (ed. Renee Hirschon), Ege'yi Geçerken, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları: İstanbul, s. 53-73

Martiniello M. - Lafleur J. (2008) Ethnic Minorities' Cultural Practice as Forms of Political Expression, A review of the literature and theoretical discussion on music, Journal of Ethnic and Migration Studies, 34 (8),s.1191-1215.

Millas, H. (2007) Türk Edebiyatında Nüfus Mübadelesi, Metinlerin Arasındaki Fısıltı, (ed.Renee Hirschon), Ege'yi Geçerken, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları:İstanbul, s. 329-347.

Pennanen, R. Pekka (1997) The development of chordal harmony in Greek Rebetika and Laika music, 1930sto1960s, Etnomusicology Forum, 6 (1), s. 65-116.

Pennanen, R. Pekka (2004) The Nationalization of Ottoman Popular Music in Greece, Society for Ethnomusicology 48 (1), s.1-25.

Taraç, Berrak, (2007) Akdeniz Müziğinin Türk ve Yunanlı Kökenleri, Ürün Yayınları, Ankara.

Temel, S.B. (1949) Türk-Yunan Nüfus Mübadelesi: Mübadeleye Yol Açan İhtilafların Analizi, (çev. Müfide Pekin), Lozan Mübadilleri Vakfı: İstanbul.

Tirovola, Vassiliki K. (1993) Greek Oriental Rebetika, Kostas Nouros 1928-1932- Smyrneika vd Amanes CD kitapçığı, Lyra Records: Atina.

Turgay, N. Özgül (2010) "Immigrant songs from both sides of the Aegean", Meeting of the ICTM Study Group For Music And Dance in Southeastern Europe" 281-292 , İzmir.

Zaimakis, Y. (2010) Forbidden Fruits and the Communist Paradise: Marxist Thinking on Greekness and Class in Rebetika, Music and Politics 4(1).

LMV Korosu Kayıtları – Nesibe Özgül Turgay (Özel Arşivi)

Rumca Çeviri: Vassilis Orfonos, Lütfi Kuzucu (LMV).

Kişisel görüşme: Vassilis Orfonos. 18. 08. 2015 (Heraklion) / 04.06. 1916 / 23.06 2017.